

omasta perinteestään kiinni pitäviä ja itsetietoisia vai vallitseviin oloihin hyvin mukautuvia, valtakielen ja vallitsevat tavat omaksuneita juutalaisia. Assimilatio oli kuitenkin kiistatta edennyt ja siksi holokaustin jälkeinen tilanne oli Unkarissa niin kipeä.

Antologian esseet ovat laadukkaita ja kirja johdantokirjoituksineen on hyvä idea, mutta syventääkseen todella ymmärrystä antisemitismistä se olisi kaivannut hieman enemmän kontekstualisointia. Halmesvirta ja Laine-Frigren ovat valitettavasti päätyneet käsittelemään kunkin maan antisemitismin historiaa lyhyen kaavan mukaan. Tämä ongelma korostuu erityisesti Britannian kohdalla, jonka erityisenä piirteensä on ollut vuosisatainen latentti antisemitismi. Kirjoittihan esimerkiksi Orwellinkin mainitsema Shakespeare kuuluisimman antisemiittisen hahmonsä Shylockin 1590-luvulla, jolloin Englannissa ei ollut asunut Edvard I:n karkotusten jälkeen käytännössä yhtään juutalaista 300 vuoteen. Näin esitettynä Orwellin johdantoluku lähtee kuitenkin tilanteesta, jossa Englantiin on vain ilmestynyt 300 000 juutalaista ja moniulotteinen antisemitistinen perinne.

Toisaalta valitut esseet ovat osa antisemitismin tutkimuksen historiaa. Ymmärrys itse ilmiöstä on laajentunut viimeisen sadan vuoden aikana melkoisesti. Sen vuoksi johdannoissa olisi voinut selventää, mihin kyseiset esseet tutkimushistoriallisesti sijoittuvat, miten ne muuttivat käsitystä antisemitismistä, tai erosivatko ne muista toisen maailmansodan jälkimainingeissa syntyneistä juutalaisvastaisuutta käsitteleistä teksteistä.

Oma kysymyksensä liittyy myös esseiden valintaan. Jouko Tyyri suomensi kokoelman teksteistä kansainvälisesti tunnetuimman eli Sartren ”Juutalaiskysymyksen” jo vuonna 1965 (*Esseitä I*, Otava 1965). Käännöksissä on tietysti eroja, mutta vanhemman version kieli ei ole erityisen vanhentunutta. Kun vielä huomioidaan, että Orwellin alle kymmenen sivun mittainen essee on kovin lyhyt, voikin pohtia missä määrin kaksi kuuluisampaa kirjoittajaa on valjastettu kolmannen vetoavuksi.

Paavo Ahonen, TT
Post doc -tutkija
Helsingin yliopisto

<https://doi.org/10.62442/ta.143546>

TIMO R. STEWART

Luvatun maan lumo: Israelin kristityt ystävät Suomessa. Helsinki: Gaudeamus 2022. 365 s.

Timo Stewartin teos *Luvatun maan lumo. Israelin kristityt ystävät Suomessa* sukeltaa kiinnostavaan ja yhä ajankohtaiseen teemaan: kristilliseen sionismiin. Yhdysvallat on monella tapaa kristillisen sionismin ydin-alueita, mutta sen sijaan kirja keskittyy suomalaiseen Israel-harrastukseen ja sen taustoihin. Stewartin teos on popularisoitu ja samalla laajennettu versio hänen vuonna 2015 valmistuneesta valtiotieteiden väitöskirjastaan *Ja sana tuli valtioksi: Suomalaisen kristillisen sionismin aatehistoria*. Uuteen, laajemmalle yleisölle suunnattuun teokseensa Stewart on lisännyt tarkastelunsa kohteeksi myös ajanjakson 1960-luvun lopulta 1990-luvulle saakka. Yleiskielinen teos on suunnattu kenelle tahansa ilmiöstä kiinnostuneelle. Samalla sen seikkaperäinen ote, laaja lähdeluettelo ja henkilöhakemisto osoittavat valtavan taustatyön ja palvelevat myös tieteellisesti orientoitunutta lukijaa. Kirja oli ehdolla Tieto-Finlandian saajaksi vuonna 2022.

Stewart määrittelee kristillisen sionismin avarasti. Hän viittaa termillä käsitykseen, jonka mukaan ”Raamattu sisältää erityisiä viittauksia sionismiin tai Israelin valtioon” (s. 14). Termin väljät raamit mahdollistavat ilmiöön tutustumisen laajasti ainakin siinä mielessä, etteivät ne sulje aatteen piiriin ainoastaan Raamattu-fundamentalisteja, vaan myös niitä, jotka tulkitsevat Raamattua monin eri tavoin edes pyrkimättä niin sanottuun kirjaimelliseen tulkintaan. Ehkä osin termin laajan määrittelyn vuoksi suomalainen Israel-harrastus piirtyy esiin yllättävänkin laajalle levinneenä: sitä ei ilmene ainoastaan herätysliikkeiden ja vapaiden suuntien piirissä, vaikka niissä Israel-harrastuneisuus onkin ollut aktiivisinta ja pisimpään jatkunutta. Suomalaista Israel-innokkuutta sekä raamatuntulkintaan ja kristilliseen vakaumukseen pohjautuvaa sionismia on esiintynyt myös Israelin ja Palestiinan alueella toimivien lähetysjärjestöjen (esimerkiksi vuonna 2024 sata vuotta Jerusalemissa toimineen Suomen Lähetysseuran) piirissä, Helsingin yliopiston teologisessa tiedekunnassa ja yleiskirkollisessa lehdistössä.

Suomalaisesta kristillisestä sionismista keskustellessa nousee usein esiin kysymys siitä, mistä suomalaisten Israel-harrastus kumpuaa. Miten pienessä

pohjoismaassa, jolla on ollut kovin vähäinen rooli maailmanpolitiikan näyttämöllä ainakin puhuttaessa Israelin valtion synnystä, kysymys Lähi-idästä herättää niin vahvoja mielipiteitä erityisesti kristittyjen keskuudessa? Stewart hakee Israel-ystävyyden syitä historiasta 1800-luvulta alkaen, noin sata vuotta ennen Israelin valtion perustamista. Suomalaisten ikkuna Palestiinaan aukesi aikalaisten matkakertomusten myötä, joissa käsitykset Raamatun Pyhästä maasta törmäsivät Palestiinan todellisuuteen. Matkakertomuksia värittivät orientalistiset asenteet ja matkailijoiden kokemus karusta maasta, joka oli ristiriidassa Raamatun pohjalta luotujen mielikuvien kanssa. Jälkikäteen tarkasteltuna jo ensimmäisten alueella matkustaneiden suomalaisten ilmaisemassa pettymyksessä Pyhää maata kohtaan voi nähdä Israel-ystävyyden siemenen.

Palestiinan tulkittua rappiota pyrittiin selittämään teologisesti sellaisillakin tavoilla, joiden nykyään nähtäisiin täyttävän kristillisen antisemitismin tunnusmerkit: selitysten mukaan maa oli menettänyt entisen loistonsa, koska se oli kirottu juutalaisten torjuttua Jeesuksen messiaana. Kuitenkin samalla sionistisiin asuttajiin suhtauduttiin myötämielisemmin kuin paikallisiin muslimeihin ja kristittyihin. Nämä matkailijoiden, pyhiinvaeltajien ja lähetystyöntekijöiden asenteet vaikuttivat niihin mielikuviiin, joita suomalaisissa syntyi Palestiinasta ja alueen asukkaista. Stewart esittää, miten erityisesti herätyskristittyjen parissa heräsi jo 1900-luvun alussa toiveita juutalaisten kansallisesta kokoontumisesta Palestiinaan. Tähän vaikuttivat sekä teologiset tulkinnat Pyhän maan rappion syistä että myötämielisyys paikallista väestöä sivistyneempinä pidettyjä asuttajia kohtaan.

Jo suomalaisen kristillisen sionismin juurissa on tunnistettavissa ambivalentti suhde juutalaisiin. Ilmiön taustalla on yhtäältä myönteiset käsitykset juutalaisista – erityisesti silloin, kun heitä verrataan muihin alueen asukkaisiin – ja toisaalta kullekin aikakaudelle tyypilliset teologiset tulkinnat, jotka yhdistyivät poliittisiin tapahtumiin. Näitä teologisia tulkintoja motivoi ilman muuta kiinnostus juutalaisiin ja heidän kohtaloonsa. Tästä huolimatta ne saattoivat kantaa mukanaan myös aikansa ennakkoluuloisia tai jopa epäluuloisia asenteita juutalaisia kohtaan.

Yksi tapa lähestyä tätä ambivalenttia suhdetta on Stewartin kirjassaan esittelemä allosemitismin kä-

site. (s. 91–92) Allosemitismi viittaa juutalaisten toiseuttamiseen; se sulkee sisäänsä sekä filosemitismin (juutalaisrakkaus) ja antisemitismin (juutalaisviha) käsitteet. Allosemitismin käsite avaa erityisesti sitä, kuinka juutalaisten toiseuttaminen voi olla ongelmallista muutenkin kuin juutalaisvihaan viitattaessa, silloinkin kun sitä tehdään hyvin aikein.

Ambivalenssi liittyy myös kysymykseen juutalaislähetyksestä, johon juutalaiset itse yleensä suhtautuvat lähtökohtaisesti kielteisesti. Ainakin osalla kristityistä sionisteista ja Israelin ystäväistä on kuitenkin ollut toiveita juutalaisten kollektiivisesta kääntymisestä Jeesuksen puoleen viimeistään siinä vaiheessa, kun he ovat ensin kokoontuneet Israeliin. Kristillistä sionismia Suomessa aiemmin tutkineen André Swanströmin mukaan huonosti onnistunut juutalaislähetyksensä muovautui lopulta Israel-innostukseksi. Stewart haastaa tämän käsityksen esittämällä, että kristillinen sionismi ja juutalaislähetyksensä ovat kulkeneet käsi kädessä, mutta juutalaislähetyksensä on lopulta vaikuttanut enemmän sen tekijöihin kuin kohteisiin: juutalaiset eivät yleensä kääntyneet, mutta heidän näkemyksensä sionismista tarttuivat niihin kristittyihin, jotka tekivät töitä juutalaisten parissa.

Stewartin kirjassa ilmenee, kuinka suomalaisen Israel-harrastuksen tarinaan liittyy runsaasti anekdoottisia kertomuksia ja sattumuksia, joissa totuus on melkein tarua ihmeellisempää. Ehkäpä osa näistä tapahtumista on ollut omiaan vahvistamaan Israelin ystävien käsitystä siitä, että Jumala toimii historiassa ja he saavat todistaa Jumalan pelastussuunnitelman toteutumista aitiopaikalta seurattessaan Israelin valtion syntyä ja osallistuessaan uuden valtion rakentamiseen. Stewart suhtautuu näihin tarinoihin, niin kuin ilmiöön ylipäättään, kiihkottomasti mutta kiinnostuneesti. Esille nousee myös aktivismissa vastaan tulleita vaikeuksia, kun toiminta ei enää kasvakaan, yhteistyökumppanien välille nousee eriäviä teologisia näkemyksiä tai rahat loppuvat kesken. Samalla käy selväksi, että Israel-into on ollut aitoa ja työtä on tehty ahkerasti, vaikka sen motiivit olisivat vaatineetkin kriittistä tarkastelua. Esimerkkejä työstä ovat valtava määrä seurakunnissa tehtyjä vierailuja, suomalaiset kibbutsit ja kahdeksan Suomesta natsi-Saksaan luovutetun juutalaisen mukaan nimetty, suomalaisten Israeliin perustama *Yad Hasmonan* (suom. kahdeksan muisto) kylä. Stewart nostaa esille myös kristillisen

Israel-matkailun nousun ja vähittäisen vähenemisen sekä suomalaisten kristittyjen osallistumisen projektiin, jossa pyrittiin asuttamaan Neuvostoliiton juutalaisia Israeliin.

Ajatuksia herättää Stewartin huomio, että vaikka suomalaiset ovat törmänneet Pyhän maan todellisuuteen jo ensimmäisillä vierailuilla Palestiinaan, kysymys palestiinalaisten arabien kohtalosta nousi Suomessa julkiseen keskusteluun vasta vuoden 1967 kuuden päivän sodan jälkeen. Kiinnostavaa onkin, ettei kristillinen sionismi ole ottanut juurikaan huomioon Palestiinassa ja nykyisen Israelin valtion alueella eläneitä kristittyjä, vaikka heitä on ollut läsnä alueella jo kauan ennen Israelin valtion perustamista. Stewartin kirjassa syyksi nousee ainakin 1800-luvun matkakertomusten ennakkoluuloinen suhtautuminen arabiankielisiin, pääosin itäistä perinnettä edustaneisiin paikallisiin kristittyihin, jotka rinnastettiin pakanoihin. Myöhemminkään esillä olleissa Israelin ystävien Pyhää maata koskevissa poliittisissa ja hengellisissä visioissa paikallisilla kristityillä ei ole minäkäänlaista roolia, toisin kuin alueelle kokoontuneella juutalaisella kansalla.

Lienee huomionarvoista, että samaan aikaan kun Suomessa palestiinalaisten kohtalo nousi julkiseen keskusteluun, alkoi Palestiinassa syntyä paikallisten kristittyjen kontekstuaalista teologiaa, joka on pyrkinyt haastamaan pääosin länsimaisten kristittyjen sionistien tulkintoja ja käsityksiä alueesta. Kontekstuaalista teologiaa tehneistä palestiinalaiskristityistä yksi esimerkki on Stewartin kirjassaan mainitsema Munib Younan. Younan opiskeli 1970-luvulla Suomessa ja on myöhemminkin vaalinut suhteitaan Suomeen, edistänyt suomalaisten tietoisuutta palestiinalaisista kristityistä ja muistuttanut palestiinalaisten näkökulmista konfliktin keskellä.

Toisin kuin kristillinen sionismi Yhdysvalloissa, laajalle levinneenäkin suomalaisen kristillisen sionismin vaikutukset politiikkaan, ainakin Suomen rajojen ulkopuolella, ovat olleet rajalliset. Toisaalta kristillinen sionismi on tarjonnut sen kannattajille tulkintakehyksen, eräänlaiset ”silmälasit”, heidän tarkastellessaan ajankohtaisia poliittisia tapahtumia Lähi-idässä viime vuosikymmeninä. Stewart nostaa esille, kuinka kristillisen sionismin vaikutus Suomessa onkin näkynyt erityisesti aatteen kannattajissa itsessään. Ilmiönä kristillinen sionismi on esimerkki

siitä, kuinka Lähi-idän uskonnolliset ja identiteettiin liittyvät ulottuvuudet sekä tapahtumat Israel-Palestiinassa limittyvät kirkolliseen ja yhteiskunnalliseen keskusteluun kaukanakin, jopa Suomessa asti. Näin kristillinen Israel-harrastus on esimerkki siitä, kuinka uskonnollinen voi olla hyvinkin poliittista – ja poliittinen uskonnollista. Kristillisen sionismin kannattaja ei ole enää täysin ulkopuolinen seuraaja, vaikka hän seuraisi Israel-Palestiinan konfliktia uutisten välityksellä Suomesta käsin, vaan osa konfliktin maantieteellisten rajojen ulkopuolelle levinneitä jakolinjoja.

Anne Heikkinen, TM
Väitöskirjatutkija
Helsingin yliopisto

<https://doi.org/10.62442/ta.143547>

SHULAMIT VOLKOV

Interpreting Antisemitism: Studies and Essays of the German Case. Berlin: De Gruyter 2023, 254 s.

Shulamit Volkov on Tel Avivin yliopiston eläkkeellä oleva historian professori, joka on ansioitunut etenkin 1800-luvun ja 1900-luvun alun saksalaisen historian tutkijana. Antisemitismi on uran alusta alkaen ollut yksi hänen tutkimusteemoistaan ja hän on yksi harvoja merkittäviä naistutkijoita tällä miesvaltaisella tutkimuskentällä. *Interpreting Antisemitism* käsittää johdannon ja epilogin lisäksi 16 vuosina 1974–2023 kirjoitettua artikkelia, joissa Volkov tarkastelee kriittisesti antisemitismin käsitettä ja tutkimusta. Teoksen nimi viittaa antropologi Clifford Geertzin puoli vuosisataa sitten ilmestyneeseen esseekokoelmaan *The Interpretation of Cultures*.

Volkov muistuttaa, että käsitteenä antisemitismi syntyi 1870-luvulla antamaan juutalaisvihalle (saks. *Judenhass*) lisää perusteita ja selityksiä (uskonnollisten lisäksi). Käsitteen käyttöön ottanut Wilhelm Marr kuvasi sillä aikansa juutalaisten väitettyä taloudellista, poliittista ja yhteiskunnallista valtaa. Sittemmin käsitettä on käytetty varhaisemmastakin juutalaisvastaisuudesta. Tämä on johtanut kiistaan